

РЕЦЕНЗИЯ

От: доц. д-р Мариана Кирилова Янева

Катедра „Икономика на туризма“

Факултет „Икономика на инфраструктурата“

Университет за национално и световно стопанство

Научна специалност: „Икономика и управление (Туризм)“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по *научна специалност „Икономика и управление на туризма“* в ПН 3.9 Туризм

Основание за представяне на рецензията:

участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 2661/Благоевград 12.18.2020 г. на Ректора на ЮЗУ.

Автор на дисертационния труд: **Райна Атанасова Пашова**

Тема на дисертационния труд: **„ЕФЕКТИВНАТА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПРИ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА“**

1. Информация за дисертанта

Докторант **Райна Атанасова Пашова** е докторант в задочна форма на обучение в катедра „Туризм“ при Стопански факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград, зачислена със Заповед № 1540/03.07.2017 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Структурата на труда отговаря на стандартните изисквания за писане на дисертационен труд, обемът е от 297, от които 9 страници въведение, 205 страници основен текст, структуриран в три глави и заключение, и 74 страници от които справка за приносите в дисертационния труд, 10 приложения и списък на използваната литература, състояща се от 201 информационни източника - 25 на кирилица, 94 на латиница, 27

нормативни, програмни и стратегически документи и 55 интернет източника.

В увода на труда се доказва, че съществува необходимост да се проучи развитието и прилагането на интерпретацията в България и в частност в националните и природни паркове. Това се свързва и с анализирането ѝ от докторанта по-задълбочено, за да се открие нейната специфика и да се даде възможност за провеждане на целенасочена политика за повишаване на нейната ефективност.

Темата е актуална за България, защото все още няма утвърдени практики за прилагане на интерпретация, както и измерване на нейната ефективност, така че всяка научна разработка по тази тема ще допринесе за нейното развитие.

Дисертацията е структурирана в логическа последователност и съгласно научните изисквания. Съдържа задължителните цели и задачи, предмет и обект на изследване, тези и хипотези методология и ограничения на изследването, източници на информационно осигуряване и научна новост и полезност.

Смятам, че обектът е представен в по-разширен вид в увода, като обхваща и параметри от приложната част. Обект на изследване е интерпретацията в контекста на устойчиво туристическо развитие, като важен фактор за осигуряване на устойчивост на туризма.

По мое мнение в обекта в увода не е необходимо да се разширява с акценти от практическата част на изследването, а именно осъществяването ѝ в националните и природни паркове в България на примера на избрана дестинация - Природен парк „Рилски манастир”.

Предметът на изследване е подбран правилно и се обвързва с възможностите за ефективната интерпретация в защитените територии на България.

Заложената тема е актуална и значима за развитието на туризма и по-конкретно за устойчивото развитие на туризма чрез приложение на интерпретацията в защитените територии.

В труда си авторът се позовава и използва коректно различни литературни и интернет източници, както и нормативни документи. Познава се на утвърдени автори специализирали в сферата на туризма и устойчивото развитие.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Основните резултати касаят следните опорни страни доказани чрез разгръщането на подтезите.

Ясно е изведена дефиницията на интерпретацията. Посочва се, че тя е много повече от информация. Оформя се чрез процеса на подбор, от процеса на представяне, от контекста, в който тя е обявена, от източника, от който

тя е част, от посетителите, които го преживяват, от социално-културните кодове, вградени в информацията или подход към комуникацията.

Изследват се два основополагащи модела, които способстват за изясняване на възможността авторът да състави свой такъв в приложната част. Двата модела се свързват с твърдението, че „интерпретацията“ може да създаде вид „разбиране“, което наистина би довело хората да „защитават“ местата, които посещават. Първият модел е този на най-голямата вероятност за убеждаване (Elaboration Likelihood Model-ELM), а вторият е теория на планираното поведение (Theory of planned behavior-TPB).

За установяване на ефектите от въздействието на интерпретативната програма върху туристите докторантът използва въпросник, основаващ се на базата на метода на Хам и Бети. Избраният инструмент е получен в резултат на изследователски процес, включващ идентифициране, подбор, утвърждаване и прецизиране на набор от индикатори за оценка на резултатите от интерпретацията лице в лице, предоставена на посетителите на защитена територия. В тази връзка, резултатите от проучването са подложени на оценка чрез 11 индикатора, които предоставят информация за това, дали хората са се наслаждавали на презентирания интерпретативна програма, какво са чувствали или са мислили за нея по време на представянето ѝ, с какво поведение се ангажират докато проследяват интерпретативната програма и на какво поведение съобщават, че са готови.

Като резултат от третата изследователска част на труда може да се определят изведените от докторанта възможности за управление на посетителите и ефектите, оказвани от тях върху околната среда, с фокус върху интерпретативните подходи, резултатите от проведени две анкетни изследвания, първото на нагласите на посетителите на Природен парк „Рилски манастир“ и второто на туристи, взели участие в интерпретативна програма, както и резултатите от дълбочинно интервю с експерти от националните и природни паркове в България, предоставящи интерпретативни услуги. Резултат е и апробираният модел за ефективна интерпретация.

Като обобщени резултати могат да се отчетат прилагането на интерпретация в защитените територии, което от своя страна създава благоприятни условия за повишаване ефективността на комуникацията с туристите; постигане чрез доказването от докторанта на необходимостта от информираност на туристите и посетителите на защитени територии с туристическата интерпретация; доказването чрез осигуряването на продължаващо образование и обучение по интерпретативни техники за експертите в парковите администрации, които извършват дейности като водачи –интерпретатори. Доказва се, че защитените територии на България притежават изключително висок потенциал като устойчива туристическа дестинация; разработването и адаптирането на модел за ефективна интерпретация, който позволява в рамките на защитените територии да се

разкрийт неоползотворените възможности за туристическо развитие, като в резултат да се постигне цялостен социално-икономически ефект в контекста на устойчивостта.

Методологията на изследването е подбрана правилно и е приложена коректно. На база проведените проучвания и изследвания, докторантът постига заложената цел и доказва поставената теза и хипотези.

Емпиричните проучвания обхващат изследването на нагласите на туристите към интерпретацията при природно-базирания туризъм, а качественият метод на дълбочинното интервю е приложен за идентифициране на проблемите за прилагането на интерпретацията в защитените територии и необходимостта от обучение.

Избраната методология на изследване е съобразена с изведената изследователска цел. Комплексен по своя характер, методологическият апарат борави с количествени и качествени методи. По-конкретно, той включва преглед на нормативната уредба и специализираните публикации по темата, както и ползва методите на наблюдението, експертната оценка, синтеза и SWOT анализа. По този начин се определя отреденото място на интерпретацията в управленските документи на защитените територии в България, каквито са плановете за управление на националните и природни паркове. Методът на анкетното проучване е приложен по отношение на изследването на нагласите на туристите към интерпретацията при природно-базирания туризъм, а качественият метод на дълбочинното интервю е приложен за идентифициране на проблемите за прилагането на интерпретацията в защитените територии и необходимостта от обучение. Методиката за синтез се прилага към заключенията и обобщенията, за да очертае някои основни подходи за управление на устойчивото развитие на туризма в защитените 11 територии.

Поставената от докторанта цел е добре формулирана и обвързана с останалите логически елементи на изследването. Тя касае проучване на ефективността на интерпретацията, осъществявана от експертите в защитените територии, като база за концептуализиране на нарочен модел.

Задачите отговарят на целта, като я доказват и аргументират. Поставена е като такава интерпретацията на околната среда в контекста на устойчивото развитие на туризма; проучването ѝ в защитените територии – национални и природни паркове; подобряване на ефективността на интерпретацията в защитените територии; разработване и апробиране на модел за ефективността на интерпретацията и създаване на насоки за прилагане на съществуващи управленски практики за интерпретация в защитените територии в България.

Изведени от него са фигури, схеми, диаграми и таблици в резултат на теоретични постановки, теоретични концепции, модели и класификации, както и примери на добри практики с авторова адаптация с цел постигане на яснота и онагледяването им.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Приносите на дисертационният труд са преди всичко научно-приложни. Докторантът ги формулира в заключението на своя труд. Изведените и доказани приноси свидетелстват за високите резултати, постигнати в целия дисертационен труд.

По-важните от които са:

- Дефиниране на понятието интерпретация в туризма, както и установяване на обвързаност пряка връзка между ефективната интерпретация и устойчиво развитие на туризма;
- Проучено на интерпретацията в България и по-конкретно в защитените територии с цел прилагане на интерпретация при устойчивото развитие на туризма;
- Анализирани влиянието на интерпретацията върху удовлетвореността на туристите във връзка формиране на решение за бъдещи посещения,
- Адаптиране е метод за оценка на ефективността на интерпретацията, отразяващ спецификата в защитените територии в България при моделирането.
- Селектиране на възможности за прилагане на ефективна интерпретация в защитените територии в България.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Докторантът по време на обучението си в докторската програма публикува общо седем научни публикации, четири от които в съавторство. Общите публикации в съавторство с научният му ръководител спомагат за по-бързата разпознаваемост и налагане в научните среди. Посочените в справката доклади и статии пряко кореспондират с темата и основните акценти на дисертационният труд. Четири от тях са на английски език. Посочените основания спомагат да се оцени високата степен на разпространение на резултатите в научната литература по туризъм.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът отразява коректно съдържанието на дисертационния труд. Той дава добра представа за целите, обекта, предмета, съдържанието и резултатите от изследването. Отразява в яснота обхвата на емперичното изследване.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Считам, че докторантът притежава достатъчно възможности да разшири публикационната си активност, както в областта на устойчивото развитие на туризма, така и в комуникационните модели при управлението на дестинациите.

Критичната ми бележка е свързана с липса на достатъчно авторови фигури, схеми и таблици, както в дисертацията, така и в автореферата, които да онагледяват текста и да показват способност за синтез.

Въпрос:

- Какви връзки и зависимости виждате между интерпретацията и екскурзоводското обслужване в туризма?

8. Заключение

В заключение, давам положителна оценка на дисертационния труд на тема **„ЕФЕКТИВНАТА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПРИ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТУРИЗМА“**.

Цялостната ми оценка на труда, базирана на неговата актуалност, структура и съдържание ми дава основание да приема, че в него се съдържат предвидените в чл. 9 (3) на ЗРАСРБ и в чл. 30 (3) от ЗРАСРБ научно-приложни резултати.

Изхождайки от убедителните доказателства за научно-приложните резултати с характер на приноси, докторантът е постигнал целта на дисертационния труд и е изпълнил съответните задачи. Той коректно формулира и аргументирано защитава своята докторска теза, познава добре литературните източници, изказва собствено мнение, демонстрира възможности за провеждане на самостоятелно изследване и интерпретация на резултатите, а също така и възможност да ги представя разбираемо. С направените обосновани научни изводи и препоръки той обогатява съществуващите научни знания в областта на устойчивото развитие на туристическите дестинации.

Във връзка с това предлагам на уважаемите членове на Научното жури да вземат решение докторант **Райна Атанасова Пашова** за придобие **образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност „Икономика и управление на туризма“**, област 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.9. Туризъм .

14.01.2021 г.

Подпис:

/ доц. д-р Мариана Янева/